

ATOT Música i teatre per a nens i joves S.L.

Avda de Girona, 86

17150 Sant Gregori

Tel 872 428 724 Fax 972 428 741

<http://www.atot.cat>

atot@atot.cat

Concert:

Joglars i trobadors

guia didàctica

Contingut de la guia:

1. Fitxa tècnica, presentació i objectius...[pàg 1](#)
2. Descripció de l'audició...[pàg 3](#)
3. Aprofitament didàctic i propostes de treball...[pàg 4](#)
4. Informació sobre instruments , gèneres i estils interpretats...[pàg](#)
5. traducció d'algunes cançons
6. Fitxes per treballar els alumnes...[pàg](#)

Intèrprets: Els Trobadors

Direcció musical: Alfons Encinas

Presentador: Joan Duch

Durada: 60 minuts aprox.

Vídeo: Joan Duch

Alumnes a qui pot anar adreçada: a partir de cicle superior de primària

Objectius

Objectius de l'àrea de música:

- Conèixer l'obra, la música i la funció social dels personatges musicals medievals.
- Establir les diferències entre joglars i trobadors.
- Conèixer les principals característiques musicals de l'obra dels trobadors medievals.
- Conèixer els diferents gèneres musicals que cultivaven.
- Conèixer els mecanismes, el funcionament, la història i la funció dels instruments medievals.
- Conèixer els mecanismes, el funcionament, la història i la funció dels instruments populars amb arrels medievals.
- Conèixer les característiques de les cançons i les danses medievals.
  - Classificar aquest instruments en les diferents subfamílies
  - Fer un acostament a les manifestacions musicals de cultures diferents de la nostra.
  - Analitzar les utilitats de la música en cultures diferents de la nostra.

Objectius de l'àrea de llengua

- Conèixer les primeres manifestacions poètiques en llengua catalana.
- Conèixer les semblances i diferències entre l'Occità i el català
- Conèixer cançons d'alguns dels principals trobadors
- Conèixer els gèneres poètics que cultivaven i les seves característiques

Objectius de l'àrea de ciències socials

- Conèixer l'entorn històric de l'època.
- Adonar-se de la importància i la influència de Al Andalus en les societats "Occidentals" medievals
- Conèixer els països dels Pirineus durant l'època medieval
- Conèixer l'estil de vida i la divisió social a Occitània i a Catalunya durant aquesta època
- Conèixer els fets històrics que porten a que no es crees una gran nació pirinenca amb la unió d'Occitània i Catalunya
- Introducció a la història i al pensament dels Càtars.
- Conèixer com eren de multiculturals les societats de l'època

Objectius transversals

- Crear una actitud de respecte per les manifestacions musicals de qualsevol cultura coneguda o no per nosaltres
- Aprendre els valors de la diversitat.
- Aprendre que hi ha cultures i ètnies diferents que són socialment complementàries.
- Aprendre a conviure en la pluralitat ètnica i cultural.
- Construir valors sobre les cultures en contacte mitjançant una aproximació a cada una d'elles
- Reflexionar sobre el fet de que sense coneixement de l'altre no pot haver apropament, respecte i afecte.

descripció de l'audició

Els intèrprets.

El grup Els Trobadors, dirigit pel prestigiós instrumentista Alfons Encinas, es dedica a la interpretació, la investigació i la difusió de les cançons dels artistes que, entre els segles XI i XIII, desenvolupen un important paper en el ressorgiment de la música profana i en la creació en llengua vernacle. Ho fan amb una visió i una estètica actuals, però sobre una tímbrica essencialment medieval i amb instruments antics.

L'audició és un concert de música en directe tocat amb instruments antics que s'ajuda d'una projecció d'un vídeo on s'introdueix els alumnes en cada un dels temes que s'interpreten i es veuen primers plans d'aquests instruments.

- *El cant de la Sibila (anònim)*
- *Nuba (Alfons Encinas)*
- *Amors mercé on sia (anònim s. XIII)*
- *La lauzeta (Berbat de Ventadorn)*
- *Kalenda maia (Raimbaut de Vaqueiras)*
- *Lanquan li jorn (Jaufre Rudel)*
- *Saltarello (dansa instrumental)*
- *A l'entrada del temps clar (anònim del segle XII)*

- *Bel mesquieu* (Raimon de Miraval)
- *Rei de França* (Cançó sefardita)
- *Cantiga 166 o 139* (Alfons X el Savi)
- *Los set goigs* (*Libre Vermell de Montserrat*)

Concretament el guió de tot plegat està inspirat en el llibre “Cercamón” de J.L.Racionero, de manera que es planteja la següent seqüència històrica

1- Als voltants de l'any mil a Europa . música: *El cant de la Sibil·la* (anònim)

A la projecció es veuen paisatges formats per ruïnes romanes i es planteja una societat desordenada, caòtica on imperen la violència i la por.

S'interpreta el cant de la Sibil·la

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- *Sud d'Europa. Voltants de l'any 1000.*
- *Les ruïnes de l'antiga civilització romana són el paisatge dominant.*
- *La ciència i les arts heretades de l'antiguitat es conserven en els monestirs.*
- *La violència és omnipresent*
- *La por la única llei.*
- *Cant de la Sibil·la*
- *cant que profetitza la fi del món i que antigament constituïa tota una cerimònia protagonitzada, generalment, per un jove de veu blanca, vestit amb una túnica, un mantell de sedes brodades, un casquet o capell i a les mans una gran espasa.*
- *Gran foc del cel davallarà;
mars, fonts i rius, tot cremarà.
Daran los peixos horribles crits
perdent los seus naturals delits.
Ans del Judici l' Anticrist vindrà
i a tot lo món turment darà,
i se farà com Déu servir,
i qui no el cregui farà morir.*

2- Al-Andalus. Música: *Nuba* (Alfons Encinas)

Es tracta de copsar els valors poètics i artístics d'aquella societat pròspera, la més evolucionada d'Europa, quan Còrdova era la seu del califat independent (any 992) i el centre de la cultura àrab, la més avançada en coneixements de les ciències, les arts i les humanitats. Recordarem el poeta i filòsof de Bagdad Ziryab, que va viure a Còrdova (s. IX) i va crear l'escola andalusina, de gran influència en les arts poètiques i musicals. A la cort omeia, s'hi havien arribat a reunir 200 músics que tocaven llaüts, flautes i percussions, a més de saltiris, rabebs i guitarres moresques, i s'hi cantaven les nuba, gènere musical semblant a les actuals òperes. La seva interpretació pot durar hores i hores...

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- *L'any mil Còrdova era la més culta, rica, monumental i civilitzada de les ciutats ex-romanes.*
- *Els habitants de l'Al-Andalus gaudien de dos cents anys de tradició en el refinament en el vestir, en el cultiu de les arts de la poesia i la música. Els Califes fomentaven la cultura de la convivència, la civilització i el gaudiment de la vida.*
- *L'any 1010 una expedició catalana de 9000 homes es dirigí a Còrdova com a exercit mercenari amb la intenció de saquejar la ciutat*
- *El botí del saqueig va consistir amb riqueses de tota mena inclosos manuscrits de tots els temps i tots els països i esclaves dansaires que s'acompanyaven amb violes i tota mena d'instruments.*

3- Sant Joan de les Abadesses. Música: Amors mercé on sia (anònim s. XIII)

Ens traslладem ara a Ripoll i a Sant Joan de les Abadesses, on el comte Guifré també havia fundat un monestir del qual fou abadessa la seva filla Emma. Escoltarem una de les tres cançons d'un trobador anònim del s. XIII escrites en català que s'han conservat amb lletra i música integres. Aquest apartat té un doble objectiu:

- A)** Conèixer la importància dels monestirs i de Ripoll en particular en la conservació de la cultura
- B)** Conèixer el fet de que els monestirs fan de nexa d'unió entre les cultures àrab i europea aportant a aquesta última tots els coneixements obtinguts d'Al-Àndalus.

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

Segle XI
Monestir de Santa Maria de Ripoll

Moltes de les riqueses culturals portades des de Còrdova es van dipositar al monestir de Ripoll.

Allí es varen traduir molts manuscrits i el monestir fa esdevenir un gran centre per a la conservació de la cultura i la ciència.

D'aquesta manera Ripoll em temps de l'abat Oliva (1008-1046) va actuar com a nexa d'unió entre les cultures àrabs i occidentals.

A pocs kilòmetres l'abadessa Emma (880-942) fundà el monestir femení de Sant Joan de les Abadesses.

D'aquest monestir ens arriben els primers exemples coneguts de cançons en llengua vernacle.

Es tracta de les tres composicions amb partitura que han estat anomenades del manuscrit anònim de Sant Joan de les Abadesses

En tot Europa només es conserven sis composicions on ha restat la partitura.

Aquesta n'és una

- *Amor, que no hi hagi compassió
si no t'hi abandonessis.
és el que el meu cor desitja,
recordant el que m'hauries portat.*
- *Amors, merce on sia
no t'i abandonasses,
qe lo meu cor desia
membrando me portases*

4-Occitània i els trobadors. Música: *La lauzeta* (Bernat de Ventadorn) *Kalenda maia* (Raimbaut de Vaqueiras)

Des d'aquí, seguint els corrents d'influència dels monestirs catalans cap a la vessant nord del Pirineu, arribem a Occitània, terra de trobadors. Descobrirem i ens deixarem sorprendre pels valors de llibertat d'una societat desenvolupada, refinada i tolerant, contraposada a la resta de pobles d'Europa, que vivien encara immersos en una societat feudal i rural. A partir del s. XI, la prosperitat de la societat d'Occitània dóna peu a un fort creixement demogràfic i la població es concentra en noves viles i burgs; això origina un increment del comerç entre els homes del camp i de les viles que facilitarà l'intercanvi cultural. Cap a l'any 1150 es van crear diferents estats (França, Aragó, Castella ...). Els nobles que abans retien vassallatge a un llunyà Emperador i un més llunyà Papa es troben controlats ara per un **rei** molt més proper. Un dels factors que ajudaran a cohesionar aquests incipients estats serà el desenvolupament d'una **literatura** en les recent nascudes **llengües vernacles**. El trobador és una figura original i de gran relleu a Occitània. Músic, poeta i gran comunicador ambulant, el trobador assoleix un gran prestigi i obté una ràpida projecció social, i és acollit i protegit pels nobles als seus castells. El trobador és el portaveu i el divulgador de l'amor cortès, relació considerada modèlica a Occitània entre el cavaller i la dama, basada en una original i equilibrada fusió de valors com ara la noblesa d'esperit, la gallardia, la generositat, la lleialtat, l'elegància... en una paraula: la cortesia.

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- *a les riques terres d' Occitània.*
- *Bernat de Ventadorn era un trobador que servia a la cort d'Eble III de Ventadorn la qual va abandonar al enamorar-se de Margarida, la esposa del seu patró.*
- *A les hores va anar de cort en cort per tota Occitània, vivia de l'acolliment i de les recompenses que rebia a les diverses corts que freqüentava.*
- *Era un professional de la literatura i de la música: un trobador*
- *El trobador no tan sols redactava el text, o lletra, de la poesia, sinó que també componia la música amb la qual aquella havia d'ésser difosa per mitjà del cant.*

- *El trobador era, doncs, músic i poeta alhora.*
- *La cançó que escolteu és una alba*
- *L'alba descriu l'enuig dels enamorats que, després d'haver passat la nit junts, han de separar-se a l'eixida del sol.*
- *La peça la canta un joglar guaita o sentinella, que ha estat vetllant per tal que la parella no fos sorpresa*
- *Quan veig l'alosa moure
de joia ses ales contra els raigs [del sol],
que defalleix i es deixa caure
per la dolçor que hi ha al seu cor,
ai! tan gran enveja em ve
d'aquell a qui veig estimar,
que em meravella que per això
mon cor no es fongui de desig.
Ai, las! Tant creia saber
d'amor, i tant poc en sé;
car no em puc estar d'estimar
a aquella de qui no tindrè favor.
Ella té tot mon cor i tot em té a mi
i a ella mateixa i a tot el món;
i quan em va deixar, res em va quedar
sinó el desig i un cor anhelant.*
- *Calenda maia (Raimbaut de Vaqueiras, 1180-1205)*
- **Calenda Maia** *significa el primer dia del mes de maig, considerat com el dia de la consagració de la primavera, dia de l'amor relacionat amb el florir i el renàixer. És la època en que la vida venç a la mort i la llum guanya a la obscuritat.*
- *L'Estampida és un gènere musical destinat a la dansa.*
- *El nom d'estampida ve del fet de que es tracta d'un ball molt complicat per als jocs amb els peus.*
- *En aquesta cançó on el trobador explica que la Calenda de maig no es satisfarà fins que un missatger arribi amb notícies de la dama.*
- *Ni la Calenda de maig, ni la fulla del faig
Ni el cant de l'ocell, ni la flor del gladiol
Poden agradar-me, noble i bella dama
Fins que arribi un missatger que
Que del vostre bell cos m'expliqui
Plaers nous que l'amor atrauen
I vingui cap a vos dona veritable
I que el gelós es fereixi abans no hi renunci*

5-L'amor de lluny. Música: *Lanquan li jorn (Jaufre Rudel)*

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- 1146.Jaufré Rudel
- L'amor "de lluny" o l'enamorament a distància
- Una llegenda diu...
- Jaufré Rudel príncep de Blaia fou un home molt gentil. I s'enamorà de la comtessa de Trípoli, sense veure-la, per tot el bé que en sentí dir als pelegrins vinguts
- I va fer sobre ella moltes cançons, amb belles melodies i paraules simples.
- I per voluntat de veure-la va fer-se croat i va embarcar.
- Una malaltia el prengué de la nau, i el portaren a Trípoli, a un hostel, com a mort.
- I ho van fer saber a la comtessa i ella anà cap al seu costat, al seu llit, i el prengué entre els seus braços.
- I ell va saber que era la comtessa i va recuperar l'oïda i la respiració, i va lloar Déu perquè li havia conservat la vida fins haver-la vista; i així morí entre els seus braços
- I ella el féu enterrar amb gran honor a la casa del Temple; i després, aquell mateix dia, es va fer monja, pel dolor que tingué per la mort d'ell.
- Es el primer poeta que tracta el tema de "l'amor de lluny"
- A partir d'ell, en la història de la literatura, l'amor cap a una persona desconeguda i distant en l'espai ha sigut tractat moltes vegades
- I actualment té un sentit i una continuació amb el tipus de relacions amoroses que es poden establir als xats,
- *Al Maig, quan els dies es fan llargs
M'agrada sentir el dolç cant d'un ocell de lluny
I quan vaig cap a ell bosc enllà
Recordo un amor de lluny
Camino tan abatut per aquest desig
Que ni els cants ni les flors blanques de l'arç
M'agraden més que l'hivern i el glaç*

6- Els instruments i la música instrumental *Saltarello* (dansa instrumental)

7- Les corts d'amor A l'entrada del temps clar (anònim del segle XII)

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- *Les "corts d'amor"*
- *Moltes dames nobles mantenien al seu castell el que s'anomenava "corts d'amor"*
- *En elles es jutjaven plets entre amants i es donaven consells amorosos a dames i cavallers.*
- *Les dames utilitzen el desig que senten els homes per elles a fi de millorar el cavaller.*
- *Es consideren la llar i la terra i amansen el guerrer.*

- *A l'entrada del temps clar - eia!
A la joia hem de tornar – eia!
I els gelosos irritar – eia!
Prou la reina ens mostrarà
que ella és ben amorosa.
A la via a la via, jelòs,
Laissatz nos, laissatz nos
Balar entre nos, entre nos.*

8- El principi de la fi Música: *Bel mesquieu* (Raimon de Miraval)

Els càtars

Tots aquests valors de llibertat emmarcats en una societat democràtica i florent, així com la influència del moviment càtar, que promovia una vigència autèntica del cristianisme enfront d'una església catòlica poderosa que exercia una forta pressió tributària sobre el poble occità.

Les croades

La prosperitat d'Occitània va provocar l'enveja i l'odi dels pobles veïns més endarrerits, que Roma va estimular i va aprofitar per impulsar la participació en la croada en temps del papa Innocenci III contra el poble occità, fet que representaria la seva fi i l'anihilació dels càtars, així com la fi de la possibilitat d'expansió de Catalunya, amb la mort del rei Pere I a la batalla de Muret, fet que reviuem amb una cançó de Raimon de Miraval.

Els textos que apareixen a les imatges són els següents:

- La fi

- La cançó que escolteu *Bels m'es q'ieu chant e coindei (Es bo que canti i sigui amable)*. va dirigida a Pere II d'Aragó el catòlic. El trobador confia en el monarca català per recuperar les terres dominades pels croats francesos.
- La cultura dels nobles Occitans i la Llibertat i la prosperitat en que es vivia en aquelles terres portà a l'arrelament de l'esglèsia càtara: "Els bons homes"
- Els "perfectes" ,dones i homes sacerdots tenien la funció de difondre, mitjançant la prèdica itinerant i l'exemple de la pobresa, la doctrina entre els fidels.
- Els nobles occitans protegien a les seves corts als "bons homes" i els admiraven per la seva estricta moral, la seva cultura i per el seu caràcter tolerant i comprensiu amb els que practicaven l'amor cortés i la bona vida. (*Els càtars consideraven la seva estricta moral practicable només per aquelles ànimes arribades a un estat de puresa; els esperits encara no prou purs, queien inevitablement en el pecat, i havien de seguir, una altra vegada, el cicle de reencarnacions*).
- Els càtars foren objecte d'una croada cruenta, dictada pel Sant Pare i duta a terme per la reialesa i la noblesa franceses, que cobejaven apoderar-se de la culta, tolerant i rica Occitània, pàtria de l'amor cortesa.
- Al crit de *Mateu-los tots, i Déu, després, ja sabrà conèixer els seus*, les forces croades perpetraren matances indiscriminades i molts dels habitants de les ciutats Occitanes varen morir a la foguera.
- Pere el Catòlic, va socórrer els nobles occitans i va assetjar els croats al castell de Muret. El rei Pere va morir en la batalla.
- La derrota va significar la Integració d'Occitània a França , la fi dels càtars i la persecució de molts trobadors.
- En endavant, els comtes reis catalanoaragonesos dirigirien la seva expansió cap a la Mediterrània.

Alfons X el Savi *Cantiga 166 o 139(Alfons X el Savi)*

Tot seguit anirem cap a la cort de Castella-Lleó, a la cort d'Alfons X el Savi, per sentir alguna de les 420 Cantigas de Santa Maria, que són cants de lloança a la Mare de Déu, escrits en gallec i en estil trobadoresc.

Els texts que apareixen a les imatges són els següents:

- Alfons X el Savi, rei de Castella i Lleó va fomentar l'activitat cultural i científica al seu regne i fou un excel·lent poeta en gallec.
- Les **Cantigas de Santa María** es un dels més importants reculls de cançons monofòniques de l'edat mitjana i va ser redactat durant el seu regnat (1221-1284).

- Es tracta d'un conjunt de 427 composicions escrites en galaicoportuguès en honor a la Mare de Déu. La majoria són *cantigas* que expliquen miracles succeïts amb la intervenció de Maria.
- Les miniatures que contenen els pergamins són una important font d'informació sobre els instruments i la música medieval.

Els jueus *Rei de França*(Cançó sefardita)

Des d'Occitània, i seguint les passes dels pocs càtars que van poder fugir dels croats, tornem a Catalunya. Aquí i en altres contrades de la Península hi buscarem els vestigis d'un altre poble perseguit i expulsat: el poble jueu. Vivien des de feia segles a la Península. Havien exercit una gran influència en el desenvolupament econòmic de les societats on vivien, i per aquesta mateixa causa en van ser expulsats. Recordarem la seva música. Els texts que apareixen a les imatges són els següents:

Sefarad

- La convivència de dues esglésies la càtara i la catòlica es va acabar per sempre.
- Aviat també es varen acabar altres convivències...
- El poble jueu feia segles que convivia en pau amb la resta de la gent a totes les poblacions de la Península Ibèrica.
- Seguien l'antiga llei de la Torà i aportaven a la societat la seva ciència i el seu coneixement.
- La Península Ibèrica era per ells la terra de Sefarad.
- El 1492 els reis catòlics varen decretar la seva expulsió.
- Els jueus foren expulsats o exterminats de tota la península.
- Encara moltes famílies jueves guarden les claus de la seva casa de Sefarad.
- No va ser l'última vegada...
- ...ni ha estat l'únic poble que ho ha patit.

El Llibre Vermell de Montserrat *Los set goigs* (Llibre Vermell de Montserrat)

Els texts que apareixen a les imatges són els següents:

s. XIV. Els peregrins de Montserrat

- El monestir de Montserrat era a l'època medieval un important receptor de peregrins.
- Molts hi feien parades de més d'una nit camí de Sant Jaume de Galícia.
- A les nits els peregrins cantaven i ballaven...
- El que cantaven no era moltes vegades no era ni de gaire bon gust, ni honest, ni cast, ni molt menys piadós.
- Per tal d'entretenir els peregrins d'una forma més devota els monjos recopilaren un cançoner amb deu obres vocals de temàtica religiosa
- És el llibre vermell de Montserrat
- Una de les obres més importants per conèixer la música medieval.
- El pròleg diu així:
- *Com que els pelegrins volen cantar i ballar mentre vetllen de nits a l'església de Santa Maria de Montserrat, i també a la llum del dia; i com que allà no han de cantar-se cançons que no siguin castes i piadoses, s'han escrit les cançons que apareixen aquí. I han de ser cantades de manera honesta i sòbria, vigilant de no destorbar ningú que vetlli en la pregària i en la contemplació devota."*

Propostes per a l'àrea de música

Per a poder aconseguir els objectius marcats de forma totalment satisfactòria, seria convenient preparar l'audició a l'aula per part del professor.

La preparació es pot enfocar des de dos aspectes diferents:

a) Anàlisi organològica . Instruments antics.

Atès que el grup Els Trobadors disposa d'un gran nombre d'instruments que són una rèplica exacta dels instruments medievals, podeu preparar l'audició partint de la base que es presenta la rara oportunitat de poder -los escoltar, veure com es toquen i conèixer com estan construïts. Com a material complementari podreu trobar al final d'aquesta guia informació sobre cada un d'aquests instruments.

b) La música a l'època dels trobadors.

Seria interessant situar els alumnes en el context històric i social en què van viure els trobadors i fins i tot poder contraposar, a la música profana que escoltarem, una audició prèvia d'una peça de cant gregorià, per fer observar el caràcter monòdic de la música, i explicar que el ritme està condicionat per les paraules, comes, punts, etc...

També podríem ampliar l'audició d'una cançó trobadoresca amb un breu resum del tipus de poesia de l'edat mitjana, els seus orígens provençals, caràcter cortesà, etc.

Finalment caldria remarcar també el caràcter monòdic de la música d'aquest període.

C) característiques de les cançons

Les cançons seran interpretades amb un acompanyament instrumental proper al de l'època medieval i això ens pot donar peu a reflexionar sobre els aspectes musicals de les cançons que caldria repassar prèviament amb els alumnes:

- *Aspectes melòdics*: recursos vocals usats pels trobadors: conceptes de melismes, inflexió de la veu, etc.
- *Aspectes harmònics* : Concepte de monodia, no utilització d'acords, la heterofonia o l'execució simultània de la melodia ornamentada o sense ornamentar.
- *Els primers tipus de polifonia: polifonia primitiva: bordó.*
- *Relació entre la música i els poemes.*

d) Estudiar els diferents instruments que intervenen en l'audició i la seva classificació segons el sistema de producció del so:

- *Cordòfons pinçats*: Mandola, llaüt àrab, guitarra, arpa medieval
- *Cordòfons fregats*: fídula, nickelharpa, viola de roda
- *Cordòfons percutits*: saltiri
- *Aeròfons* :flauta dolça (sopranino, soprano, contralt i baixa)
- *Percussió* tablâ hindú, tar, darbuka, etc.

Propostes de treball interdisciplinàries

Com a treball posterior a l'audició i a mode d'avaluació de la mateixa us proposem diferents activitats

Introducció dels alumnes:

- Explicar la vida al castell
- Els senyors feudals
- Situar geogràficament els llocs esmentats en l'audició
- Els joglars i la seva funció
- Relats de les vides dels trobadors

Treball en grup 1

Podeu proposar als alumnes un treball en grup on a través d'informació trobada a internet o a altres mitjans es segueixi el següent guió:

1. Feu una llista d'alguns dels noms dels personatges, que surten en l'audició i escriviu-ne una breu fitxa de presentació.

2. Documenteu-vos sobre els diversos gèneres de la poesia trobadoresca: cançó, albada, cançó de croada, sirventès, tençó, plany, pastorel·la, viadera.... De què tracten? Esmenteu-ne un exemple i autor, concrets.
3. ha de definir al menys 5 d'aquests toònims, col·lectius, corrents literaris i fets històrics: llemosí, amor cortès, trobar lleu, ric o clus, «fins amors», «midons», «gilós», Carlemany, Càtars. Demostreu que coneixeu de què van definint-los o bé glossant-los breument.
4. Feu una taula cronològica de l'època dels trobadors fins a Ausiàs March, posant en paral·lel els fets històrics i culturals més importants de la història de la cultura catalana. (segles XII-XV)
6. Cerqueu per internet o a la biblioteca textos trobadorescos. Escolliu el que us agradi més i comenteu-los tot analitzant-ne la forma i el contingut.
7. Redacteu un text que justifiqui la importància de la poesia trobadoresca en la literatura catalana.
10. Què sabeu de l'occità, la llengua dels trobadors? On es parla actualment? Quina és la seva situació sociolingüística? (Mínim 15 ratlles).

Treballs per a la comprensió i l'anàlisi dels texts

Amb l'objectiu de comprendre els texts de les cançons i amb ells diferents aspectes de la poesia i l'època medieval, us adjuntem els texts originals i les traduccions de les següents cançons:

Cant de la Sibila

Lo jorn del Judici
parrà qui haurà fet servici.
Jesucrist, Rei universal,
home i ver Déu eternal,
del cel vindrà per a jutjar
i a cada u lo just darà.

Lo seu regnat serà molt breu;
en aquell temps sots poder seu
moriran màrtirs tots a un lloc
aquells dos sants, Elies i Enoc.
Lo sol perdrà sa claredat
mostrant-se fosc i entelat,
la lluna no darà claror
i tot lo món serà tristor.
Als mals dirà molt agrament:
—Anau, maleïts, en el turment!
anau-vos-ne en el foc etern
amb vòstron príncep de l'infern!
Als bons dirà:—Fills meus, veniu!

benaventurats posseïu
el regne que us he aparellat
des que lo món va esser creat!
Oh humil Verge! Vós qui heu parit
Jesús Infant aquesta nit,
a vòstron Fill vullau pregar
que de l'infern vulla'ns lliurar!
Lo jorn del Judici
parrà qui haurà fet servici

La lauzeta (Berbat de Ventadorm)

Can vei la lauzeta mover
de joi sas alas contra-l rai,
que s'oblida e-s laissa chazer
per la doussor c'al cor li vai,
ai! tan grans enveja m'en ve
de cui qu'eu vey a jauzion!
Meravilhas ai, car desse
lo cor de dezirer no-m fon.

Ai, las! tan cuidava saber
d'amor, e tan petit en sai,
car eu d'amar no-m posc tener
celeis don ja pro non aurai.
Tout m'a mo cor, e tout m'a me,
e se mezeis e tot lo mon;
e can se-m tolc, no-m laisset re
mas dezirer e cor volon

Anc non agui de me poder
ni no fui meus de l'or'en sai
que-m laisset en sos olhs vezer
en un miralh que mout me plai.
Miralh, pus me mirei en te,
m'an mort li sospir de preon,
c'aissi-m perdei com perdet se
lo bels Narcisus en la fon.

De las domnas me dezesper;
ja mais en lor no-m fiarai;
c'aissi com las solh chaptener,
enaissi las deschaptenerai.
Pois vei c'una pro no m'en te
vas leis que-m destrui e'm cofon,
totas las dopt'e las mescre,
car be sai c'atretals se son.

D'aisso.s fa be femna parer
ma domna, per qu'e-lh o retrai,

Quan veig l'alosa aletejar
joiosa al raig matinador,
com defalleix i es deixa anar,
que el cor li vessa de dolçor,
tan gran enveja m"ha copsat
d'aquell ocell que veig joiós,
que em meravell que el cor, dardat
pel gran desig, no en resti fos.

Ai las, que poc que sé d'amar,
tant que me'n creia sabedor!
Perquè d'amar no em puc estar
la qui no sap raó d'amor.
Roba el meu cor, que és furt malvat,
i el cor del món i el seu, tots dos,
i fuig, deixant-me, en soledat,
desigs ardents, cor anhelós.

Senyor de mi no só d'ençà
d'aquell instant enfollidor
que em va deixar sos ulls mirar,
mirall plaent de gran claror.
Oh mirall, des que m"hi he guaitat,
m"he mort endintre sospirós,
car ensinsant-m"hi, m"hi he ofegat,
així en la font Narcís formós.

Dones que em feu desesperar
ja no em tindreu per defensor,
que si us solia perdonar
ara heu perdut el meu favor.
Veig que cap dama no m"ha aidat
davant la qui em forneix dolors,
car totes sou en falsedat
iguals a infondre les llangors.

D'això fa bé la femella ....
que és dona, cimbell traïdor;

car no vol so c'om deu voler,
e so c'om li deveda, fai.
Chazutz sui en mala merce,
et ai be faih co-l fols en pon;
e no sai per que m'esdeve,
mas car trop puyei contra mon.

Merces es perduda, per ver
(et eu non o saubi anc mai!),
car cilh qui plus en degr'avel,
no-n a ges; et on la querrai?
A! can mal sembla, qui la ve,
qued aquest chaitiu deziron
que ja ses leis non aura be,
laisse morir, que no l'aon!

Pus ab midons no-m pot valer
precis ni merces ni-l dreihz qu'eu ai,
ni a leis no ven a plazer
qu'eu l'am, ja mais no-lh o dirai.
Aissi-m part de leis e-m recre;
mort m'a, e per mort li respon,
e vau m'en, pus ilh no-m rete,
chaitius, en issilh, no sai on.

Tristans, ges no-n auresz de me,
qu'eu m'en vau, chaitius, no sai on.
De cantar me gic e-m recre,
e de joi e d'amor m'escon.

oblida el que ha de desitjar
i fa allò que és ofenedor.
Caigut avall, só malfadat
com foll que es llança als xucladors.
De massa enlaire que he pujat
ara em fereix un fat irós.

De pietat ja no n"hi ha
- jo mai no en fui coneixedor -,
car qui l'hauria de servir
no en té pas gens. Qui en té, Senyor?
Oh, quina estranya crueltat,
deixar que em mori, dolencós,
orbat de bé i de pietat,
sense l'ajut d'ella, amorós!

Puix que no em val plorar o pregar
ni el dret que tinc pel meu dolor,
i el meu amor és ben en va,
ja no li faig cap més llaor.
M'allunyo d'ella, ja he finat,
m'ha mort i marxo malmirrós
no sé pas on, exiliat
de sa volença, entre foscors.

Tristany, si res no us he donat,
és perquè fujo, corcuítós,
d'amor i joia bandejat,
deixant el cant, a exili ombrós.

Informació extreta de:

<http://www.xtec.es/~aribas4/literatura/trobadors/comentariVentadorn.htm>

Bernat de Ventadorn està documentat entre 1150-1170 a la Provença francesa. La seva "vida" només esmenta que fou fill d'una fornera casquivana i que fou amant de dones casades, sembla ser que Margarida de Turena i la Duquesa de Normandia.

Aquest poema és un dels més famosos de la poesia trobadoresca occitana, perquè mostra molts dels tòpics temàtics i obeeix totes les normes mètriques del gènere. Bernat practicava el "trobar leu" (forma senzilla i tema profund).

Podem definir el text com una CANSÓ D'AMOR i, a més, un MALDIT COMIAT, on el trobador està tan trist per haver perdut el favor de la dama, que decideix acomiadar-se de tothom, inclosa la midoms, i deixar de cantar.

Pel que fa a la distribució temàtica, és la següent:

Cobla 1: El trobador veu una alosa feliç i li té enveja, perquè ell se sent desgraciat.

Cobla 2: El trobador es plany d'haver perdut l'amada, que l'ha abandonat.
Cobla 3: Recorda el moment de veure els seus ulls, quan es va enamorar.
Cobla 4: El trobador culpa a totes les dones, per no ajudar-lo gens.
Cobla 5: Li retreu a ella la seva incoherència i té por d'haver "picat massa alt", pel gran poder que ella té.
Cobla 6: Ella no té pietat d'ell, i el veu morir d'amor, sense ajudar-lo.
Cobla 7: Decideix marxar de la vora d'ella, que "l'ha mort" per amor.
Tornada: S'acomiada de Tristany, el seu amic, i decideix no tornar a cantar.
En resum, hi ha 3 parts clares: l'estat d'ànim que té, amb el seu motiu i l'inici de la relació(1-2-3); la mala relació que té amb les dones i amb la seva dama en particular (4-5-6) i el comiat d'ella i del món (7 i tornada).

Mètricament parlant, el poema té 7 cobles de 8 versos octosíl.labs. Són unissonants perquè tenen el mateix esquema de rima, que és consonant i masculina: -er,-ai,-er,-ai,-e,-on, -e, -on (abab-cdcd), i la tornada repeteix les quatre darreres rimes.

Presenta dues influències culturals i literàries molt clares: les *Metamorfosis* d'Ovidi, pel tema de Narcís i la literatura artúrica, pel tema de Tristany. Narcís, fill d'un riu i una nimfa, era tan bell que totes les nimfes s'enamoraven d'ell; però era massa presumit i vanitós i va acabar creient que cap d'elles el mereixia, i els amics també el van deixar. Un dia, volia beure, i va trobar una font. Va veure la seva cara reflectida en l'aigua d'una font, però va pensar que era una altra persona i la va veure tan bella que es va ajupir per besar-la. Llavors, la imatge va desaparèixer. Quan l'aigua es va aquietar, la va tornar a veure i ho va tornar a provar. Passà el mateix. Al final, va creure que l'estava refusant, aquella persona desconeguda, i es va clavar un punyal al cor. Com que havia sigut molt bell, els déus van convertir les gotes de la seva sang en una flor, el Narcís, que creix a la vora de l'aigua.
L'altra influència és la de la literatura artúrica, amb el SENHAL de la tornada, Tristany, protagonista de *Tristany i Isolda*, una novel.la de cavalleries.
***

Anàlisi del text:

Cobla 1

Presenta el tòpic de la Natura contraposada als sentiments del trobador (alosa contenta i ell, desgraciat). "El raig" del segon vers és una metonímia del sol. El darrer vers, "em meravello que, al moment, el cor no se'm fongui de desig", és una hipèrbole, motivada pel gran dolor i enveja que sent.

Cobla 2

Presenta el tòpic de la dama com a lladre de cors, una dama poderosa que ho té tot (a ell, a ella mateixa, a tot el món...expressat amb un polisíndeton que suma significats i engrandeix el poder d'ella) i que no li atorgarà més "favor" (ser considerat "algú" a la cort). Tenim un hipèrbaton a "jo d'amar no em puc abstenir" que remarca l'amor que sent, en posar-lo en primer lloc.

Cobla 3

Ara tenim el tòpic de la dama traïdora, "que el va deixar mirar-se en els seus

ulls" (els ulls com a mirall i com a metonímia de tota la dama, és un altre tòpic trobador) cosa que li va produir la bogeria per amor (un altre tòpic): "mai més vaig tenir poder sobre mi, ni vaig ser meu des del moment...". La dama traïdora és un mal senyor, que no té cura del seu súbdit o vassall. La cobla acaba amb una comparació entre la seva situació (se sent perdut) i el mite grec de Narcís, història d'un amor impossible i d'una metamorfosi a flor.

Cobla 4

Apareix una mica de misogínia medieval: rebaixa la midoms a "domna" i la cansó comença a ser MALA CANSÓ (critica a tot el gènere femení, perquè no l'ajuden, perquè no són de confiança, perquè el desesperen, perquè una el destrueix i el confon, i les tem, i no les creu, i totes són iguals). Hi ha referències a l'estil de vida cavalleresc: abans defensava les dones i ara les "desempararà".

Cobla 5

Continua rebaixant la dama: de midoms a domna i ara a femna (femella). És capriciosa i voluble "no vol que el s'ha de voler, i allò que se li prohibeix, fa". La "mala mercè" d'ell és, en realitat, un insult cap a ella, a qui comença a considerar com a "massa alta per a ell". Dins la cobla apareix un vers estrany, que sembla ser un proverbi antic: "i he fet com el boig en el pont". L'explicació que se li ha donat és que en un pont inestable o a punt de caure, un cavaller havia de descavalcar i dur el cavall per les regnes, o bé repartir el pes de les seves bosses, etc. per poder passar sense problemes. Un boig no ho faria, i per tant el pont i ell caurien. És una metàfora del fet que la seva bogeria per amor "l'ha dut a caure en desgràcia".

Cobla 6

Continua acusant la dama de mala senyora: la que hauria de tenir més pietat no en té, per tant, ja no la pot tenir ningú més. I a més, és tan bella, que "qui la veu, no pot creure que no tingui pietat de qui la desitja".

Cobla 7

En aquesta cobla insinua que tenia alguna mena de dret a ser estimat per ella, però és discret i no especifica per què. A l'Edat Mitjana, quan un vassall era abandonat pel senyor, s'exiliava del feu, marxava. Ell fa igual: calla ("com a mort li responc", és una metàfora) i se'n va, ja que ella no el reté a la seva vora. L'acumulació de les coses que no han influït en ella (ni prec, ni pietat, ni dret), mitjançant un polisíndeton, encara agreuja el seu sentiment i la pietat del lector envers ell.

Tornada

S'acomiada de Tristany, un senyal d'un amic seu, el trobador Rimbaut d'Aurenga. I insinua que no li envia la seva cançó a ella, per amagar-se'n. Segurament, tot el poema era una pura convenció: en realitat, el trobador no se'n va enlloc.

En resum, es tracta d'un poema típic i tòpic sobre els temes i l'estil trobadorescos, però amb belles referències a la tradició cultural europea, grega i artúrica, i algunes figures retòriques que embelleixen i donen plasticitat al conjunt. El sentiment de pena i autoexili del trobador, per haver perdut el favor de la midoms, està expressat d'una forma bella i musical, que arriba molt bé als lectors.

Amors mercé on sia (anònim s. XIII)

La poesia medieval era molt freqüentment musicada. Però de la poesia trobadoresca se'n conserven només sis composicions on ha restat la partitura. D'aquestes contades composicions musicades, tres tenen relació amb la comarca d'el Ripollès.

Es tracta de les tres composicions que han estat anomenades del manuscrit anònim de Sant Joan de les Abadesses.

Aquestes composicions foren localitzades en dos fulls solts que servien de tapes a un registre notarial. Son tres composicions del segle XIII i la notació musical es messina. Es troben el manuscrit conservat a la Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC), en el manuscrit 3.871, del mateix segle XIII.

Les tres composicions musicades que formen part del grup anònim del Cançoner de Sant Joan de les Abadesses son *S'anc vos amei, era-us vau desaman* (Si alguna vegada us he estimat), *Ara lausetz, lausetz, lausetz* (Ara accepteu, accepteu, accepteu) i *Amors, merce on sia* (Amor, que no hi hagi compassió).

Son tres poemes no negligibles en qualsevol repàs a la trajectòria trobadoresca en llengua d'oc a la comarca d'el Ripollès.

La tercera de la cançons de l'anònim de Sant Joan de les Abadesses és *Amors, merce on sia* (Amor, que no hi hagi compassió):

I
*Amors, merce on sia
no t'i abandonasses,
qe lo meu cor desia
membrando me portases.
E no ne crederia
qe t'amor me falsasses
ne a la vita mia
per altre (me)camjasses.*

II
*Encara no me desespero
d la tu'amistate;
po no te poriria far
glsa desleialtate
al'amor q'eu te port, bela,
pena d'umilitate.
Amors, merce no sia...*

III
*E se-l tempo no m'engana
qe viva longamente,
ben serai [complit]
de pen'e de turmente.
Amors, merce no sia...*

IV
A busca per un bello riso

I
*Amor, que no hi hagi compassió
si no t'hi abandonessis.
és el que el meu cor desitja,
recordant el que m'hauries portat. I
I per això jo no creuria
que el teu amor fos fals,
ni que al llarg de la meva vida
em canviessis per un altre.*

II
*Encara no em desespero
de la teva amistat
la falsa deslleialtat
a l'amor que jo et porto
no et portaria cap benefici, bonica,]
plena d'humilitat.
Amor, que no hi hagi compassió...*

III
*I si el temps no m'enganya
que visqui per molt anys
que jo bé estaré [ple]
de penes i de turments.
Amor, que no hi hagi compassió...*

IV

*Deus laxa lo-m credere
qu·eu vau en paradiso
e eis fors de perilo
Amors, merce no sia...*

*Per un bell somriure en els seus llavis]
Déu em deixà creure
que vaig al paradís
i que en surto fora de perill.
Amor, que no hi hagi compassió...*

Informació sobre termes i temes presents a l'audició

Els trobadors

Els poetes que integren la lírica provençal des dels segles XII i XIII, entre els quals es confonen els naturals del migdia de les Gàl·lies amb italians i catalans, són anomenats *trobadors*, i llur activitat literària és designada amb el verb *trobar*, el contingut semàntic del qual és paral·lel al del llatí *invenire* que significa "trobar" (una cosa) i "crear literàriament". El nom de poeta era reservat a aquells que componien en llatí; i el de trobador s'estengué a les altres llengües per designar els autors de les poesies cultes en llengua vulgar: *trouvère* en francès, *trovator* en italià, *trobador* en castellà (després escrit *trovador*).

El trobador no tan sols redactava el text, o lletra, de la poesia, sinó que també componia la música amb la qual aquella havia d'ésser difosa per mitjà del cant. El trobador era, doncs, músic i poeta alhora; i els cançoners medievals ens han conservat bon nombre de notacions musicals de poesies trobadoresques. Aquesta necessitat de compondre musicalment exigia al trobador una elevada formació i una especialització determinada que, en principi, barrava el pas als mers dilettants. La rígida tècnica poètica tampoc no permetia les improvisacions.

El trobador, des del moment que havia d'aprendre el seu ofici poètic i vivia mercès a ell, era un professional de la literatura. Un Bernat de Ventadorn, un Giraut de Bornelh o un Arnaut Daniel vivien de l'acolliment i de les recompenses que rebien a les diverses corts que freqüentaven. Però ja de bon antuvi hi hagué grans senyors reis, prínceps sobirans, barons feudals que conrearen la poesia provençal i esdevingueren trobadors, com ara el més antic d'obra conservada, Guilhem de Peitieu (o sigui Guillem, duc d'Aquitània i comte de Poitiers), Ricard Cor de Lleó o Raimbaut d'Aurenga (comte d'Orange), exemple que fou seguit per altres senyors pertanyents a graus inferior de la jerarquia feudal. I, així com la cavalleria era una institució que feia germans d'armes tots els qui la professaven, la poesia provençal establí una certa germandat entre els trobadors, qualsevulla que fos la classe o l'estament a què pertanyien. Es tracta d'un interessant fenomen, que avui anomenaríem social, que trobà ressò a Catalunya, on un rei com Alfons I va debatre poèticament amb el trobador llemosí Giraut de Bornelh, d'humil llinatge, i Pere Salvatge (si no és que es tracti de la mateixa persona). Cal fer notar, emperò, que a Catalunya abunden més els trobadors que foren senyors feudals o vassalls de certa categoria (Berenguer de Palol, Guerau de Cabrera, Guillem de Berguedà, Ponç de la Guàrdia, Guillem de Cabestany, Huguet de Mataplana, Jofre de

Foixà, etc.) que no pas els de baixa condició i exclusivament professionals de la poesia, com ara el cas de Cerverí de Girona, dit també Guillem de Cervera. El que importa és que el trobador, només pel fet d'ésser-ho, així que reunia certs mèrits literaris i aconseguia prestigi, adquiria una categoria que li permetia d'ocupar un lloc a les corts, aconsellar els grans senyors, portar a terme ambaixades i participar en altres empreses, com les croades d'Orient.

L'amor cortès

Al segle XII s'escrivien tractats d'amor i els trobadors i les *trobairitz* cantaven l'amor cortès. L'amor cortès, nascut als castells occitans al segle XII, expressa una relació totalment nova entre l'home i la dona. En contrast amb l'ambient brutal de les guerres feudals neix un entorn cultural de música, poesia i jocs que s'havia anat forjant a l'interior dels castells per influència de les dones.

Es van suavitzar els costums sexuals de manera que l'home va admetre la possibilitat d'un interval entre el desig i la satisfacció, interval en què s'inclou el plaer dels sentiments, és a dir, l'amor cortès. L'amor cortès neix en un ambient aristocràtic i va lligat a una mentalitat de classe. La majoria de trobadors eren membres de la noblesa, així com les dames i cavallers a qui canten. De totes maneres, per mimetisme, altres grups socials van tendir a imitar els costums de la classe dominant. La dona cantada i estimada pel poeta cortès és una dona noble, casada amb un senyor noble. El fet, però, que sigui casada no atura l'amant i per això l'amor cortès és normalment un amor adúlter sota aparença d'amor platònic.

L'amor no era molt freqüent entre els matrimonis nobles ja que els casaments es feien per interessos polítics o militars de les dues famílies. Els sentiments no comptaven en les unions feudals, de manera que sovint l'amor s'expressava fora del matrimoni. L'amor cortès ha de ser gratuït i lliure, i aquestes condicions no es donaven normalment en el matrimoni noble, per tant l'amor veritable no podia existir sinó fora de les normes socials. Si la parella accepta aquest amor neix entre ells una complicitat perfecta. L'amor cortès és secret, ja que la dama ha de guardar el seu honor de calúmnies i gelosies que podrien arribar al seu marit.

L'amor, doncs, és perillós.

Es creen entre els amants uns vincles semblants als feudals. Ella és la senyora i l'amant es declara el seu vassall. El joc de l'amor cortès entra en l'ideal cavalleresc de manera que el cavaller tria la seva dama, que no és la seva dona, porta un objecte que ella li ha donat i lluita per ella per tal d'obtenir una paraula o un gest de reconeixement. Les *trobairitz*, que eren mullers i filles de nobles, escrivien poemes directes i sensuals, que valoraven de l'amic sobretot la fidelitat.

trobar lleu,
trobar ric o clus
fins amors
midons
qilós

També proposem fer un petit qüestionari als alumnes per a conèixer el nivell d'assimilació dels continguts de la mateixa. Seguidament us proposem un exemple: (a la pàg 20).

QÜESTIONARI SOBRE L'AUDICIÓ "JOGLARS I TROBADORS"

NOM: _____

CURS: _____

1. Fés un breu resum de com creus que era la vida a l'Edat Mitjana.

2: A l'audició hem fet un recorregut per diversos indrets del nostre país molt populars a l'Edat Mitjana. Podries anomenar dos d'ells?

--	--

3. Diques el nom de tres instruments típics de l'Edat Mitjana i la família a la qual pertanyen

NOM	FAMÍLIA

4. Diques el que sàpigues d'aquestes dues obres, de les quals hem escoltat fragments a l'audició.

CANTIGAS DE SANTA MARIA	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
LLIBRE VERMELL DE MONTSERRAT	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

5. Diques breument el que més t'ha agradat de l'audició. Comenta també allò que menys t'hagi agradat de la mateixa.

---

7. Material complementari